

ЗАМАН

Газета издается на балкарском языке с 1924 года

Интернет-версия: gazeta.zamankbr.ruКЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ
ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ВРЕМЯ

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА
КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Тюбешу

Республикабызга бек керекли вопросла сюзюлгендиле

Москвада Россейни Правительствоосууну Председателини орунбасары **Виталий Муткону** бла Къабарты-Малкъарны Башчысыны къуллугун болжаллы халда толтургъан **Казбек Коковну** ишти тюбешулеру къуралгъанды.

Анда регионну социал-экономика айнытуу, миллет проектлени жашауда бардыруу, «Таза суу» федерал программаны чеклеринде КъМР-ни эллерин суу бла жалчытуу, Къулийланы Къайсын атлы Малкъар къырал драма театры жангыр-

тыуу финансированиясы эмда ишлени тамамлау, Прохладный шахар округда ара район больницы хирургия корпусуну къурулушу бла байламлы магъаналы вопросла сюзюлгендиле. Къабарты-Малкъарны къуралыууну 100-жыллыгына аталган байрамны къурау эм бардыруу жаны бла темагъа энчи къаралгъанды.

Казбек Коков республикагъа къайгырыу кезден къарагъаны эмда себеплиги ючюн Виталий Муткогъа ыразылыгын билдиргенди.

БАЙЛАМЛЫКЪЛА

Бирге ишлеуню юсюнден келишимге къол салынырыкъды

Москвада КъМР-ни Башчысыны къуллугун болжаллы халда толтургъан **Казбек Коков** М.В. Ломоносов атлы Москва къырал университетни ректору **Виктор Садовничий** бла тюбешгенди.

Ушакъда Ректорланы Россей союзуна татааларыны башламчылыгы бла жарашдырылган регионда илму-билим бериу консорциумланы къурау жаны бла «Вернадский» атлы программагъа Къабарты-Малкъарны къатышыууна энчи эс бёлюнгенди. Проект бириккен билим бериу кенгликни кючлеуге

эмда окъутууну качественун игилендириуге бурулупду.

«Университетле, жамауат эмда адам улуну келлик заманы» Халкъла аралы форумну бардырылууну чеклеринде 2019 жылда 25 мартда М.В. Ломоносов атлы МГУ-ну бла Къабарты-Малкъарны араларында биригип ишлеуню юсюнден меморандумгъа къол салыргъа документле хазырлангандыла.

Бююнлюкде къыралны алчы вузунда Къабарты-Малкъардан 250 студент билим аладыла.

ЖЫЙЫЛЫУ

«Табийгъат кыйынлыкъ не къагар аз хата жетдирир, адамланы жашаулары бла саулыкълары ючюн хар бирибиз да жууаплыбыз»

Тюнене Правительствоу нуйюнде **К.В.Коков** Къабарты-Малкъар Республикада кыйын болумланы болдурмау эмда аланы кетериу, отдан сакъланыу жаны бла комиссияны жыйылыуун бардыргъанды. Аны ишине КъМР-де баш федерал инспектор **Е.А.Ткачев** да къатышханды.

МЧС-ни КъМР-де Баш управленийясыны, тийишли министрстволаны бла ведомстволаны, бир-бир муниципал къуралыулары башчыларына тынгылап, республиканы оючусу кыйын болумладан сакъланыуну шарт мадарларын этерге кереклисин чертгенди. Суула кётюрюлген кезиуге тынгылы хазырлануугъа энчи эс бурулгъанды.

2019 жылда, деп белгиленгенди жыйылыуда, суу кётюрюлмезча, улуу хата да салмазча ишлеге, гидротехника сооруженила бла байламлы жумушлагъа 76 миллион сомдан артыкъ бёлюнгенди. Регионну МЧС-ини шартларына кёре суу басаргъа къоркучулу тийрелеге он муниципал къуралыуда 63 эл бла шахар саналадыла. Бююнлюкде жагъланы, суу ызыланы бегитиуге, тау жерледе болумгъа башыннан дайым къарауугъа, кёпюрлени тоглерин

тазалауугъа, ырыскы-техника керекле, табийгъат кыйынлыкълары юсюнден билдирген системала не халда болгъанларын тинтиуге аслам кюч салынады.

Республиканы районларында болгъаныбызда, деп чертгенди Коков, Урожайное элде, Александровская бла Котляревская станицалада жашагъанла Терк эмда Черек сууланы жагълары тутхучуз болгъанларын жарсып айтхандыла. Чегем чучурланы тийресинде да аллай къоркучу

барды. Нальчик черекни жагъларында да бегитилген жерлени бир кесеги да бузулгъанды.

К.В.Коков череклени бла кёллени халларына дайым къарап турургъа, къорулануу жаны бла ишлеге полициячыланы, башха кюч структураланы, жамауатны да къатышдырыргъа кереклисине эс бургъанды. Хар жерде да экстренный службаланы телефон номерлери бла шитле салыууну, билдириу ише басма органланы да къатышдырууну

дурус кёргенди.

-Мычымай мадар этилир, табийгъат кыйынлыкъ не къагар аз хата жетдирир, адамланы жашаулары бла саулыкълары ючюн хар бирибиз да жууаплыбыз. Аны биз бир такыйкъагъа да унутмазгъа керекбиз. Алгъадан мадарла этиу – бююнню заманын излемиди. Хауа иги да торленнгени бла байламлы жашау магъаналы объектлеге, экономикагъа бла социал сферагъа хата салыныр деген

къоркучу да кючленеди. Аны, жарсыуугъа, республика арт жыллада кеси башында сынагъанды, ыржы келиу, къар юзюлоу, суу басуу, къаты жел уруу, адамла кёп жыйылыуучу жерледе от тыошю дегенча болумланы хаталарын кёргенди, - дегенди регионну оючусу.

Комиссияны жыйылыуунда от тыошюно баш сылтаулары сабанлада къауданны кюйдюрюу, ёртлене къурау болгъаны чертилгенди. Быйыл 11 мартха къургъакъ кырдыкны бла багушну жандыруу кезиуле 213 болгъандыла. От ёчюлтюучюле артыкъда кёп Нальчик, Прохладный шахарлагъа, Урван эмда Май районлагъа чакъыр-рылгъандыла.

КъМР-ни Башчысыны къуллугун болжаллы халда толтургъан бу айны ахырына кыйын болумла бла байламлы комиссияланы жыйылыуларын республиканы битеу шахарларында бла эллеринде бардырыргъа буйрукъ бергенди.

Жыйылыуну ахырында Къабарты-Малкъарда артыкъда къоркучуу объектлени 2019 жылгъа жарашдырылган тизмеси къабыл кёрюлгенди.

Крым Республиканы Жамауат палатасыны Россей Федерацияны Жамауат палатасыны бла Россей Федерацияны субъектлерини жамауат палаталарына ЧАКЪЫРЫУ СЁЗЛЕРИ

Хурметли коллегалары-быз!

Мындан беш жыл алгъа «Крым жаз башы» деген айтыу кыруу Россей Федерацияны шёндюю тарыхына угъай, битеу дунягъа да жангы ёмюрню башланганыны белгилеси болганы. Крымчылары 97 процентинден асламы 2014 жылда 16 мартда бардырылган референдумда бизни кюн жарыккы жарым айрыкмыбызны Россейге кыайтарыу жанлы болганыларын билдиргендиле. Аланы сайлауларын Россей Федерацияны башчылары Президент Владимир Путинни атындан дурус кёргендиле эмда 18 мартда Кремльде Крымны кесини эрттегили ышыгына кыайтарыу юсюнден тарых магъаналы документлеге кьол салыннганды.

Алай бла тарых тюзлюк тохташдырылганды, 1991 жылдан сора биринчи кере Крым жарым айрыкам Россейли кыралны кыауумна кыайтарылганды. Аны 1954 жылда 19 февральда Совет Россейден чыгарылып, Совет Украинагъа сылтаусуз берген эдиле. Ол заманда Крым областны кёп миллетли халкыны ыразылыгынын киши сормаганды. Совет бачаманы оюлмамай этген иши болганды ол.

«Крым жаз башыны» биринчи кюнлеринден окуна биз Россей Федерацияны битеу регионларыны бизге хар жаны бла да тутучулук этгенлерин сезип тургъанбыз. Ол а бизни сайлаубуз тюз болганына, крымчылары этген уллу муратлары толукларына ийнаныу бютюню кючлендиргенди. «Крым жаз башындан» сора кыралда Крым биригиу деген ниет жаратылганы бла биз ёхтемленебиз.

Керти окуна ол кезиуде Россейлини асламысы РФни Президенти Владимир Путинни бла Россейли кыралны баш оючуларыны тегереклеринде бир заманда да болмагъанча кыаты бирикгендиле. Крым биригиу деген ниет Россей АБШ бла Евросоюз салган санкцияладан бет жарыккы кытуулугуна ышандырады, таукеллик береди. Анга Крым кёпюрю, «Таврида» федерал автомобиль жолну, Симферопольда И.Айвазовскийни аты аталгъан жангы аэропорту эмда Крымда бла жигит шахар Севастопольда башха уллу инфраструктура объекти кырулушларын битеу Россейни келечилери бардыргъанлары шагъатлык этеди.

Кыралны кырал-праволу эмда социал-экономика

ишлерине Крымны жетишимли кыошула барганына битеу Россейли регионла себеплик этгенлерине, хакъ излемей, кыйиматлы болушлук этгенлерин крымчыла дайым да сезгенлей турадыла. Беш жыл озгъандан сора да Крым Республика эмда федерал магъаналы Севастополь шахар Россей Федерацияны толугу эркинлик субъектлери болганыларына тюшуне барадыла эмда башха регионла бла бирге тамблагы кюннге уллу таукеллик бла кыарайдыла.

Крым Республиканы Жамауат палатасыны членлери Россейли регионлада жамауат палаталарында коллегаларын, шёндюю Россейли граждандар обществону айнытыу кыйиматлы институтунча андан ары игилендире барыу ючюн арада байламлыккыны бла бирге ишлеуно бютюню кючлендирге чакырадыла. Ма ол жол бла барсакъ, кёп миллетли Россейли жамауатны бютюню кыаты бирикдирге, Президент Путин келир он жылда алгъа уллу тарых атлам этиуно жалчытыргъа деп салгъан борчну толтурургъа да кыолубуздан келликди.

Хурметли коллегалары-быз!

Мындан беш жыл алгъадача «Крым жаз башы» кыруу жарым айрыкамгъа угъай, битеу Россейге да алгъа барырга кюч бергенлей турады, жангыртуугъа тапландырады. Республиканы Жамауат палатасы крымчылары барысыны да атындан кыарындаш бир ниетлигииз, тарых Ата журтубузгъа кыошулургъа деген оюубузу дурус кёргеннигиз, Россей Федерацияны инсанлары болуру ючюн кюрешибизни кыйиматлы болумларында чыдамлык, тёзюмлюк да этгеннигиз ючюн жүрек ыразылыгыбызны билдиребиз. Тыш эмда ич тыйгычлары Россейлиле хорлаялыкларына, айныу жаны, бютюню кыйиматлы жолуна кечериклерине ишкесибиз.

Россей Федерацияны Жамауат палатасы эмда Россейни субъектлерини жамауат палаталары бирге ишлеуно, партнёр халланы тап кырай эмда кючлендире, алай бла Ата журтубузну халкыны битеу кючюн экономиканы, социал сфераны айнытыу, жаш тёлюно патриот ниетде юйретуу жаны бла борчланы толтуруугъа бураллыгына сёз да жокъду.

Крым Республиканы Жамауат палатасыны 2019 жылда 14 мартда болгъан жыйылыуунда кыабыл кёрюлгенди.

Эсгериле

Алгъаракъда малкыар халкыны кёчюрюлгенине аталып республикада кёп тюрлю эсгериле жыйылыула баргандыла. Кыабарты-Малкыар кырал университетеде, Отарланы Керим атлы культура ара кыурап, тереде болганыча, ол бушуу кюнобюзге жораланып тибешуе болганды. Анга бизни элден сора да, Кырачай-Черкес Республиканы, Кыабарты-Малкыарда ингуш миллетни диаспорасыны келечилери кыатышхандыла.

ОЗГЪАН ЖЫЛЛАНЫ САГЪЫШЛЫ МАКЪАМЛАРЫ

Сахна жабыу таулу кийиз суратлы эди, анда малкыарыла гъа терең англышымлы заман – 1944–1957 жылла – кызыл бла жазылып. Аны аллында миллет декорация, бешик, агъан шинтикле, сахнада бола тургъан кючлене мухуз чыракъ жарык. Мынга эс бёлдюрнгеним – ол болум айтырык сёзюно магъанасын башха тюрлю бергени ючюнюд.

Жыйылыуно Созайланы Элдар бла Геляхланы Карина бардыргъандыла. Биринчи университетни проректору Кушхов Хусен сёлешгенди. Ол кёчюнчюлеге, башхалагъа да бу бушууно магъанасын, аны унутургъа жарамазын айтханды эм малкыар халкыгъа мындан ары да айныу жолунда уллу жетишимле тежегенди.

Карина бла Элдар халкыбызны, аны бла бирге башха сюрюню сынагъан миллетлени юслеринден да айтхандыла. Алай бу кыйиматлы жетгенли 75 жыл озгъаны бла байламлы малкыар миллетни бушууунда артык тохтагъандыла.

Кезиу-кезиу музыка, назму айтылуу арасында тарыхыбызны терең тинтип, ала андан жаш адамла биллиге керек затланы эсге салгъандыла. Ала хазырлагъан материаллада Сауту, Глашлары, бизге айтылгъан жашгъан дау, халкыбызны менме деген жашлары – Сотталаны Адилгерий, Отарланы Керим, Гайылары Мухтар, башхала да, кырал органла не бек кыоркыутсала да, анга

да кыарамай, миллетлерин жакъларгъа кюрешигендиле, Москвагъа Ара Комитеттеге кыалны жазгъандыла. Аны ючюн кыйиматлы да сынагъандыла бир-бирлери. Сахнада кырал тамата Борис Ельцинни таулу халкыдан Россейни атындан кечгинлик тилеген кыагыты да окулганды.

Келген кыонакыла – Боллуланы Жабрайыл хажи, Зокаланы Зейтун, Черкесланы Ибрагим – ол заманны юсюнден кеслерини эсгерилерин, ол болгъан ишни юслеринден кеслерини оюмларын айтхандыла.

Жангы Малкыарны школчулары бек ариу музыка композиция кёрюзгёнгендиле, сюрюнюнге аталгъан кюйле, назмула айтхандыла, сахнада ач болгъан туудугъун жапсарыгъа кюрешиген ыннаны сыфатын кыурап, кыарагъанлары кёллерин такыыр этгендиле. Мудаклыкъ жайгъан музыканы таулуунда ауур кючле кёз алларына келип, залда кёз жашларын тыялмагъанла да болгъандыла. Назму айтхандылары араларында Отарланы Керим атлы культура арагъа эрттеден жюрюген жашлагъа бла кызылагъа да энчи ыразылыкъ айтырчады.

Ингушула «Купол» деген бушуулу сценканы кёрюзгёнгендиле. Анда магъана терең эди. Сюжет ызын айтмай кыоялмайма: бу халкыны 23 февральда, тюз да бизни аллыбызда, кёчюрюлгендиле. Ол сууукъ заманда элтип тишируланы, сабийлени Кы-

захстанда адам жашамагъан жерде тегенде, эр кишилер тегеректен алып, бир бири инбашларындан тутуп, чатыр этип сюелгендиле. Ала барысы да алайда юшюп ауушхандыла, сюелгенлей. Асырагъан да аланы алай этгендиле. Ингушу кыыз Молватхан Картоева уа «Земля отцов» деген, Кавказны белгиси болуп кыалгъан жырыны айтханды.

Кыарачайлыла Черкеск шахардан келгендиле. Жамауат биригиуно келечиси: «Былай кюнледе биз бирге болургъа керекбиз», – дегенди. Жазыуучу Байрамукъыны Халимат былай айтханды: «Сокур адамны ариу жыргъа тынгылар насыбы барды. Сангырау да кырап, тейри кылычкыны ариулугъун кёрлюкюдо. Кыолсуз шуёхуну тююнда тепсеялыккыды. Акъсыз сюйген адамнын кыучакълаялыккыды. Журтсуз адам а не аталлыккыды? Туугъан жери болмагъан.

Мени оюмуна кёре, журтсуз адам, тамырсыз болуп, жер бла кёк арасында жел сюре айланган магъанасыз затдан башха туюлюдо. Биз аны да сынагъанбыз. Мындан арысында былай ачынуу бир миллет да кёрмесин».

Маамсуруланы Милана «Кёчюнчюлюккю жырын», орус тилде «Башня», «Тост», Тебердиланы Зухура «Турналы» жыралны бир тюрлю бир музыка кыошакълары болмай айтханда, алай шолукъ орналгъан эди тегерекде, адамла солумай тынгылагъанча.

Жыйылыу бошалгъандан сора да, жаш тёлюно эсинде кыаллыкъ шартла, баям, ма бу халда айтыла, кёрюзюле турургъа керекди – тамблагы кюн аланыкыды, былай бушуу бир заманда да кыайтарылмаз ючюн, ала да, биз да ол жашау кертиликни унутмазгъа керекбиз деп келип тургъанды эсиме. Аны бла бирге алай кыйиматлы сынауладан ётоп, халкылыгъын сакылагъан миллетбиз алгъа кыарагъа, келлик кюнде бизни не сакылайды деп, аны сагъышын этерге бютюнда борчлуду.

КЕРТИЛАНЫ Сакинат.

Кенгеш

Финанс жумушланы ким да женгил тамамларча

Россейни Банкы алгъаракъ-да Краснодарда бардыргъан кенгеше Юг эмда Шимал Кавказ Федерал округлада узакъ, адам аз жашагъан жерледе финанс жумушланы женгил тамамлау амалланы юсюнден айтылганды. Ол кеси да быйлыны эмда келир жылны ичинде бардырылыкъ проектча алай къуралганды. Жыйылуугъа банкны Къабарты-Малкъарда бѐлюмюню таматасы **Анатолий Тхамоков** эмда КъМР-ни Правительствосуну Председатели биринчи орунбасары **Мурат Керефов** да къатышхан эдиле. Ала банкны Югда баш

управлениясыны таматасы **Евгений Эберенц** бла бирге регион проектни «Жол карта сына» къол салгандыла, деп билдиргендиле информагентстволар.

Бу келишимге тийишлиликде Къабарты-Малкъарда финанс жумушла бла жалчытыу бютюн женгил болургъа керекди. Дагъыда адамла, гитче эмда орта предпринимательство бла кюрешгенле да аланы узакъгъа бара турмай алай тамамларча онгла къуаргъа дейдиле. Ол санда: быллай жумушланы бериу пунктланы санын кѐбейтирге, элдеде тѐлеу карточкаланы

хайырланьгъа амал берген инфраструктураны айнытыргъа, финанс организацияла берген жумушланы санын кѐбейтирге да.

Аны бла бирге кредит организацияла, хакъ тѐленип берилген жумушла бла кюрешген къырал учреждениялада эмда башха жерледе POS-терминалла орнатырыкъдыла. Республикада жашагъанланы, ол санда гитче эмда орта бизнес бла кюрешгенлени, финансла жаны бла билимлерин кючлендириуге «Жол картада» энчи магъана бериледи.

- Бюгонлюкде экономиканы айныуу, адамланы жашаула-

рыны качеству да финанс жумушланы жалчытыр онгла не халда болгъаны бла бек байламлыдыла. Шѐндюню технологияланы хайыры бла аччаны жюрютюу, хайырланьуу да женгил эмда къыйматлы болганды. Алай быллай

онгла хар кимде да болургъа керекдиле. Мен оном этгенден, сагъынылгъан келишим, бизни республикагъа бу жаны бла эм магъаналы атламадан бириди, - деп белгилегенди Анатолий Тхамоков.

УЛБАШЛАНЫ Мурат.

МАГЪАНАЛЫ ТЕМА

Театрыбызны мекаямы къачан жангьиртылып бошаллыкъ болур?

2016 жылда Къулийланы Къайсын атлы Малкъар къырал драма театр бла «Балкария» фольклор-этнография ансамбль орналгъан мекаямгъа ремонт этилинип башлангъан эди. Ол «Жер теберге къоркъулу тийреледе тутхучлу жашау журтла, баш магъаналы объектле бла системала ишлеу» деген федерал программаны чеклеринде бардырылганды. Битеу бу жумушлагъа къырал 188 миллион сом да бѐлгенди.

2017 жылда бизге КъМР-ни Къурулуш эмда жол мюлк министерствосундан билдиргенлерине кѐре, жангьиртыу ишлени ала ол жылны ахырына бошар муратлы эдиле. Алай андан бери иги кесек заман озганды. Ачча бошалгъаны бла байламлы битеу къурулуш ишле тохтапдыла, мекаямны

эшиги да къаты жабылыпды.

Быллай болум бек жарсытады жамауатны. Адамла театр сакъларин къачан ачады деп сакълаудадыла. Аны юсюнден соруула бла кѐпле бизни редакциягъа да сѐлешедиле.

Битеу бу затланы эсге ала, биз мекаямны мындан ары къадыр билер мурат бла КъМР-ни къурулуш эм жол мюлк министри В.Х. Куниевге соруула жиберген эдик. Бу кюнледе бизге Вячеслав Хаждаловичден къагъыт келгенди. Аны бла сизни шагъырей этебиз:

«Бююннге мекаямны жанжанындан кючлеу, инженер сетьлени тартыу театр гъа къошулгъан 3-къатлы объектни темир каркасыны монтажи эм башын жабыу ишле тамамлангандыла. Ич къабыргъалары боу жагъаргъа

хазырлангандыла. Бир-бир блоклада эшикле орнатылыкъ жерле тийишли халгъа келтирилгендиле. Залны темир каркасы да орнатылганды. Объектни аллында тротуар плитка салынып бошалганды. Андан сора да, 2-чи эм 3-чю этажланы полларына ламинат, фойеледе да керамогранит салынганды.

Объектде энтта да бу ишле тамамланьгъа керекдиле: жангы къошулгъан юч къатлы мекаямда сюртюю-бою ишле, залны бла сахнаны тийишли халгъа келтириу эм монтаж технология оборудованианы сатып алуу. Мекаямны къурулуш ишлери бла ачыкъ электрон аукционда хорлагъан «СТК» ООО подряд организация кюрешеди.

Шѐндю биз башда белгиленген ишлени ахырына жетдири мурат бла федерал бюджетден ачча бѐлюнорча мадарла этип кюрешибиз. Ол берилгенлей, реконструкция андан ары бардырылыкъды.

Бу жууандан сора мен кесим театры мекаямда болгъанма. Анда хал бла мени подряд организацияны бла театрыбызны келечилери шагъырей этгендиле. Босагъадан ичине атлагъанынглай окъуна ангылайса, иш алыкъа бек кѐп болганын. Бек алгъа мен сахнаны бла залны кѐрюрге ашыкъгъанма. Биринчи уллу боллугъун ангылайса киргенлей да. Алай зал а бек гитчеге

айланганы бир кесек жарсытханды.

Театрыны келечиси айтханга кѐре, алгын анда 600 олтуруу жер (балкон бла бирге) болуучу эди. Энди уа 300-ге окъуна не хазна жетсин. Тюбюнде жаланда 8 ряд боллукъду. Сора проекти «П» харф халда этилген балконда да артыкъ кѐп адам сыйынырыкъгъа ушамайды мен ангылагъандан. Нек дегенде орнатылыкъ шинтикле эскиледен къайда кенг боллукъдула.

Театргъа аллай бир адам жюрюсе да игиди дегенле да болурла. Алай анда «Балкарияны» концертлери эм башха къууанчла, жыйылуула бардырылуучуларын эсге

алсакъ, жер азды. Подряд организацияны келечиси айтханга кѐре, сѐз ючюн, балконну жанларында адамла экишер-экишер олтурулукъдула. Анда аслам шинтик орнаты, аланы тар этерге жарамайды. Нек дегенде от тошкоу неда бир башха тюрлю тапсыз болумну кезиунюнде адамла чырмаусуз сыйынырыкъгъа этерге керекди. Ол жорукълагъа эс бѐлмей ишлесе, тийишли службала объектни хайырланьуугъа берирге эркин этерик туйюлдюле.

Къууандыргъан шартланы юслеринден айта, «Балкарияны» артистлерин жууунур онглары боллугъарча, сахна жангы технологияла бла ишленирингин, гримѐрнийле да аслам эм эркин болгъанларын, мекаямда кафе да ишлеринг белгилерчады. Ансамбль толусунлай бир этажда орналлыкъды. Алгын аланы репетиция заллары биринчиде болгъан эсе, энди ол экинчиде.

Объект хазыр болургъа, сахнаны «кийимин» да жарашдырыгъа керек боллукъду. Аны тигип, жерине тагъаргъа да юч ай чакълы заман кетерикди.

Мекаямда болумну кѐзюм бла кѐргенден сора энтта да иги кесек иш болгъанына тюшонгенме. Ачча жууукъ айлада ъдюрюлмесе, быйлыны ахырына аны бошар онг боллукъ туйюлдю.

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.

Биринчи устазымы юсюнден

Билимини теренлиги, жүрек халаллыгы бюзюн да сейирге кялдырады

Игилик, аны этген адам да унутулмазга керекдиле, унутулган да этмейдиле, заман этсе да. Бу кысха материалымда мен биринчи устазымы юсюнден эсимде кялган шартланы келтирилгим келеди. Аны юсюнден кеп да, тынгылы да жазылганды, алай кесими юлюшюмю кышарга эрттеден мурамым бар эди да, кяламны кыолга андан алганма.

«Айтылмаган сезюнг бла жутмаган кябынын бирчады» деп бошдан айтмагандыла бурунгулула. Мен хапарларык республикада аты айтылып турган педагог Къартлыкъланы Жумараны жашы Ражабды. Аны юсюнден айткан ким болса да, ол жерлешлерин жарыкъландырууга уллу кыйын салганын сагынмай кыймайды.

Не сейир, хар бирини да эсгеруелери башхады. Алагъа кере, Ражаб Жумараевич хар бирине башха тюрлю устазлык этген сунарса. Артада уа сейир шарт ачыкъланады: ушакъга кыатыханла барысы да бир классда, бир кезиуде окугъандыла.

Мен ангылаганга кере, бу сөзлени бек уллу маганалары барды: ол хар окуучуну жорегине жол таба билгенди, аны сейирин эзде тутханды. Ол а устазы бек терен фахмусуна саналады. Ол кесини предметин не иги билсе да, дерсе не тынгылы сөлешсе да, сабийле бла байламлыгы болмаса, иши жетишимли болур амалы жокъду. Аны мен окуучу болуп да, окутхан этип да сынаганма.

Ражаб Жумараевични юсюнден жазгъанла аны уруну жолун сюрюнден кыйтып, бийик билим алгандан сора суратлайдыла. Алай аны педагог кядары иги да алгъаракъ башланганды. Ол бек жашлай Ленинчи окушу шахарчыкъда билим алганды. Анда белгили болганды аны илмуга да талпынганы.

Нальчикде окууну бошаганлай, тууган элине – Лашкутага - кыйтханды, анда Улуу Ата журт уруш башланы аскерге чакырылгынчы урунганды. Алайды да, сюрюнден кыйтып элинде ишлеп башлагынчы да устаз хунери ачык болганды.

1957жылда уа КъМКЪУ-ну малкъар тили бла адабиятны бөлюмюне кирип, аны жетишимли бошайды. Мектепде уа окуугуа хазырлауучу классны алады. Мен Ражаб Жумараевични кызы Налжан да бу классда окуп башлаганбыз. Алтмыш жылдан артык этсе да, ол замандагы дерсе эсимде кялгандыла. Башында айт-

ханымча, дерсени аллындан окуна эсибизни ол айтырыкъ тема бла байламлы этгенди, уста кыйчу кыйланы ызындан тизгенлей, андан сора аны бла окуучуланы орталары ахырына дери юзюлмегенди. Устазыбызны дагыда бир

иги иши - дерслени табийгъатда да бардыргъаны. Ол заманда бизни терекли атларын билерге, чыпчыкъланы жырлаганлары бла танырга юйретгенди. Бир-бирде уа биз бек сыйноп сакълаган - терк кымылдаган, кеси кыраган ан жарык оюнга болуучу эдиле. Алай бла беш жылны башланган классда бизни битеу предметлене да Ражаб Жумараевич окутханды.

Тамата касслада школну бошагынчы малкъар тилден бла адабиятдан окутуп турганды ол бизни. Кеп дерслери эсибизде кялгандыла. Сөз ючюн, Кязимни жашына жоралаган тарыгыуу назмусун сюзюу неда Къайсынны поэмаларындан юзюкле. Ол аланы китапха кыарамай айтханды.

Ол кезиуде аны артист хунери да ачыкъланганды. Уруну юсюнден сөз баргъанда уа, ауазы шошуракъ болуп, мудахлыгы кёрюне эди. Баям, ол заманда эсгеруе толкунла кеслерин билдире болур эдиле.

Аны билимини теренлигине марда жокъ эди. Окуучуланы сорууларына жууап тапмай бир заманда сөз баргъанды. Олсагъат не нарк сөзлени, неда белгили акылманланы айтханлары, неда тарых шартланы юлгюге келтиргенди. Малкъар тилин байлыгын кёрюзтгенлене бири болганды. Сохталарында кёбюсю аны жолу бла баргъандыла, малкъар тилин бла адабиятны бөлюмюне бошاپ, республикада белгили устазла болгандыла. Аланы хатлары бирсиледен башхады.

Ол кыруу дерсле бла чекленип кялмаганды, сохталарын жандаурулук ишге да кыатышдырганды: жашла элде жангыз кыартлагъа отун

келтиргендиле, кызычыкъла уа юй жумушларына болушхандыла. Элде ыркы талаган жолланы тюзетирге да чыкъланганды. Ол ишлеге, бизге башчылык эте, кеси да тири кыатышханды. Дагыда бир ахшы кылыгы болганды: сохтасы дерслерин тынгылы толтурмаса неда келмесе, атаналарын школга чакырып кюрешмегенди, ала келгинчи сакълап турмаганды. Терк окуна юйюне жетип, халны турушунлай билдиргенди, андан сора кемчиликле узакъга созулмай тюзетилгендиле.

Дагыда Ражаб Жумараевични жашуу жолунда бир затха эс бурурга тийишлиди. Ол эки кере даражалы окуу юйледе хунерин, билимин да байыкдырып чыкъланды, алай хар жолдан тууган элине кыйтханды, кесини жерлешлерине алган билиминден юлюш этерге итингенди. Аны бла тууган элине сыймеклиги, кертичилиги ачыкъланады.

Устазлык кядарында кеп иги иш тындырганды - сохталарына билим беруу бла чекленмей, адет-намысха юйретгенди. Андан сора да, завучун кыуллугун толтургъанда, кеп жаш устазга эс тапдырганды, аны хунери бла хурмети алагъа юлгю болганды. Кесим Лашкутаны школунда устаз болуп келгенде, андан кечгинлик тилеиме, хыпыр болуучу эдим, дерслеринде кеп кере чырмаганма.

Ол а: «Мен аны эртте унутханма», - дейди. Ол кезиуде кёзюне кыараганымда, ала ышара турганларын кёреме да, жюрегимден бир ауур жоук кеткенча болама. Ма алай бир уллу эди халаллыгы. Аны жетишимлерине, жарыкъландыруу ишине бийик багъа берилгенди - РСФСР-ни Баш Советини Президиумуну 1981 жылда 31 августдан указы бла анга «РСФСР-ни школуну сыйлы устазы» деген ат аталганды.

Былытър классыбыз мектепни бошаганлы 50 жыл толганына жоралап тубешиу кыуралганды. Хар бирибиз да окуу жылларыбызны эсгергенбиз, алай кыачан да устазыбызны аты сагынмай бир кере да кялмаганды. Хар ким аны башха адамныча суратлагандыла. Сора мени эсиме быллай акыл келгенди: хар бирибизни кесибизни энчи Ражаб Жумараевичибиз барды. Ол битеу жашуубузда бизни биргебизге кялганды.

Быыл биринчи мартда анга 102 жыл толлукъ эди. Ол дунянг жарык, ырахмат болсун.

КЕРИМЛАНЫ Абдуллах,
география илмуланы кандидаты.

Ыспас

Эллиледен ыразылыкъ таба

2015 жылда 28 мартда Къашхатауда «КъМР-ни кырал эмда муниципал жумушла тапдыруу жаны бла кеп профильли арасы» кырал бюджет учрежденияны бөлюмю ачылганды. Андан бери төрт жыл озду. Ол кезиуге бу организация аслам иш тындырганды.

Аны юсюнден таматасы Уяналаны Фатима быллай дейди: «Юйени, журтланы, жерлени кыагътыларын хазырайбыз. Аладан сора да, кеп жумуш этебиз, битеу да алып айтханда, юч жюз бла жарымгъа жууук тюрлюсюн. Жыйрмадан артык бийик даражалы специалистиз барды».

Бирде элден район арагъа келген да кыйынды. Аны ючюн хар элде махемени специалистлери ишлейдиле. Уллайганланы юйлерине окуна барып жарашдырадыла керек кыагътыланы. Адамла анга бютюн ыразыдыла.

Къашхатауда жашаган Къадырланы Зухура быллай дейди: «Къачан барсан да, эрттенликде сагъат тогузун жарымындан ингерде сагъат сегизге дери бу учрежденины адамларын жерлеринде табарса. Ала бет жарыкълы тоберле, тынгыларла, онг этерле. Тизгинлери, тазалыкълары да бек ариуду».

Ол а Фатиманы хайырынданды: ол ишин уста биледи, кырау хунери да ахшыды. Сөзю ётуп, коллективни

арасында хурмети жюрюйдю. Алай тамата болган жерде иш да барады, низам да кючлю болады.

Бу организация бир жыл бюджет учрежденияны бөлюмю ачылганды. Андан бери төрт жыл озду. Ол кезиуге бу организация аслам иш тындырганды.

Уяналаны Фатима.

тубешиулеге да тири кыатышардыла. Районну жашаууна уллу келлю болмаганлай, керти да жюрек жылыулары бла урунганлары ючюн эллиле да кеп ариу адыш этедиле былгаы. Адамланы ыразылыкълары МФЦ-ны келечилерине неден да багъалы, сыйлы саугады.

ОСМАНЛАНЫ Хыйса.

Рейтинг

Адам санына кыошула барады

Алгъаракъда Росстат жарашдырган рейтингге кере, Къабарты-Малкъар тууганла ауушханладан эсе кеп болган беш регионну санына киргенди. Былытър Россейде бир минг адамдан нелай бири ауушханын ачыкълаган кёрюмю 12,4 болганды. Бизде уа ол жалаанда - 7,8. Бурунгу жыл бла тенгледиргенде, ол азыракъды. Биринчи жерлеге СКФО-дан дагыда юч республика чыкъланды.

Жарсыуга, тууганланы саны да азая барады. Бу кёрюмю да, башындагыча, бир минг адамга 12,4 болады. Сөзючюн, 2017 жылда ол андан бийигирек эди - 12,8. Былытър кыуралган юйорледен (минг адам санына - 5,4) артада хар экинчиси чачылганды, деп билдириледи информгентстволаны материалларында.

КОНКУРС

Айтхылы поэтлерибизни назмуларын кёлленип окъугъандыла

Нальчикни онсегизинчи номерли мектебинде назму окъууладан «Алтын сыбызгы» деген ат бла эришиуну бардыруу талай жылдан бери ахшы төреге айланганды. Аны малкър тилден бла адабияттан устазла Османланы Фатима бла Насыплылары Марина кыраучудула.

Бу кюнледе озгъан конкурска биринчи-онбиринчи класслары келечилери кытайшандыла. Назму окъургъа сыйгенлерин кырк чаклы школчу билдиргенди. Аланы санында орусла, кыбартылы сабийле болгъанларын да белгилерчады. Бу жол а жашла бла кызыла Мечиланы Кязимни бла Зумакулланы Танзиляны чыгъармаларын сайлагъандыла.

Аланы текстни кылай билгенлерин, шатык окъугъанларын а шахарны библиотека арасыны беинчи номерли библиотекасыны сабийлеге филиалыны башчысы Октябрина Шомахова, сагынылгъан махкемени келечиси Атабийланы Ася, малкър эмда кыбарты тилденде устазла сюзгенди. Бу эришиуну кыраулууна, бардыруулууна да мектепни директору Лариса Гулуева энчи магъана бергенди эмда кытайгъыргъанын белгилерчады.

Эм алгъа залдагыла тюрк тиллени юслеринден билдиреуге тынгылагъандыла. Фатима Бахаутдиновна: «Биз бери акъ сёзге тынгыларгъа жыйылгъанбыз, аны сыйгеннигиз ючюн сау болугъуз. Нек дегенде аны бла бирге сиз ахшыны-аманны айырыргъа, поэзияны кючюн сезерге, багъаларгъа юйренесиз», - дегенди.

Биринчиле болуп сахнагъа бек гитчеле чыкыгъандыла. Ала алыкъа бир кесек иймене

эселе да, бир зат а шартды – назму окъургъа сыйгенлери. Акъылман Кязимни «Иги сёз» деген чыгъармасын а ол кюн школчула кытайтарып-кыайтарып эшитдирди. Алай а аны алтынчы классдан Ибрагим Вороков окъугъанында уа жашчык акъ сёзюне терен сезгени кёзге туура эди.

Ийнагъыбыз Танзиляны тизгинлери уа кёз аллынга таулу тиширууну, ол жылытып тургъан юйю, жарык арбазы да келтиргенди.

Сёз ючюн, Гуртуланы Салима (4 кл.) «Ынна бла Асият» деген назмуну айтханында кесинг да жарысуз сабийлигинге, амманг бла бирге озгъан хычыуун чакъларынга кыайтанча боласа.

Насыпха, жашланы бла кызыланы арасында энчилерчалары асламдыла. Биринчи жерлеге уа (кыайсы классда окъугъанларына кёре) Насыплылары Даяна бла Самира, Атмырзаланы Юра, Газаланы Руслан, Кюлийланы

Казбек, Камилла Кармова, Дарья Винокурова, Трамланы Лейла, Назир Афаунов, Солтанланы Тимур тийишли болгъандыла. Ала энди тюрлю-тюрлю сахар эм республика даражалы эришиулеге хазырлана турадыла.

Адабият конкурска жоралап, школчула плакатла да жарашдыргъандыла. Анда уа Османланы Жаннета айырмалы болгъанды.

Сагъынылгъан библиотеканы келечилери уа бу жол эришиу бирси жылдан иги да кыраулуу озгъанын чертип, сабийлеге ала сайлагъан авторланы жашау, чыгъармачылык жолларында да сейир шартланы халарлагъандыла. Ызы бла барысы да Кязимни юсюнден видеороликке кырагъандыла.

Бирде быллай эришиулеге артык эс бурмайбыз. Сабий а кёргенин эсинде тутмай кыоймайды. Устазла, биз барыбыз да алагъа эринмей-эрикмей, ана тилни магъанасын, аны соереге, сакъларгъа тийишлисин айта турсакъ, ол бир заманда да таркыймаз, тамблагъа юню да ышангылы болур деп ийнанырчады.

МОКЪАЛАНЫ Зухура.
Суратны **ХОЛЛАЛАНЫ**
Марзият алгъанды.

ТИН ХАЗНАБЫЗ

НАРТ СЁЗЛЕРИБИЗ – ТИЛ ЭМ НИЕТ БАЙЛЫГЪЫБЫЗ

Къарачай-малкър халкыны сейирлик тил байлыгы кёп затны юсюнде кёрюнеди. Нарт сёзлерибиз да аладан кыруу бирди.

Дуниягъа белгилли тюркологла С.Е. Малов, В.В. Бартольд, А.Н. Кононов, Н.А. Барскаков, А.П. Окладников эмда башха алимле шагъатлык этгенлерине кёре, тюрк дунясыны кесине журт этип жашагъан жери Кытайны ичиндеги хунадан Дунай суугъа дери, Сибирден Иракка дери, Орта Азия, Адыл-Урал жерлени төгериди. Аны жер ёлчени онеки миллион квадрат километр болады.

Тюрк тилле бек байдыла. Аланы ичинде къарачай-малкър тилге эм эски, эм таза тил деп айтылады. Бу жерледе жашагъан миллетлени сёлешулерини бирге ушагъанлыкларына сейирсинип бошайлазчады. Келигиз, ол затха нарт сёзлерибизни юслери бла да бир кырайыкъ.

Тюрк тилли халкъланы ичинде нарт сёзле деп кыруу биз айтбабыз. Къалгъан тюрк миллетле барысы да ата сёзле дейди. Тюркню Анкарадагы баш университетинде ишлеген къарачай жаш, профессор Тохчукъланы Уфук Таукул тюркологияны, социологияны да докторду.

Кёп тинтиу, илму ишлеринден бири «Къарачай-малкър ата сёзлери» деген ат бла басмаланганды. Уфук бизни нарт сёзлерибизни излеп, жыйыл басмалагъаны бла да къалмай, башха тюрк миллетлени ата сёзлери бла

бирчаракъ болгъанларын да кёрюштеди. Ол тенгешдиреу ишинде уа хар бир нарт сёзюне кыайсы жерден алып хайырландыргъанын да ачыклайды. Энди аладан биразына кёз жетдирейик.

Къ.-м. (къарачай-малкър): *Адамны кылыгы иште белгилли болады.*

Тюрк: *Адамны ийиси (игиси) иш башында белли олур.*

Къ.-м.: *Анасына кырап кызын ал.*

Тюрк: *Анасына бак кызын ал.*

Къ.-м.: *Ат иесин таныр.*

Тюрк: *Ат биндигисини (анга минуючюню) таныр.*

Къ.-м.: *Аз берген – жүрекден, кёп берген – байлыкдан.*

Тюрк: *Аз верен – йүрекден, чок (кёп) верен – малдан.*

Къ.-м.: *Бал-бал деген бла ауузгъа татыу келмез.*

Тюрк: *Бал-бал демекле агъза тат гелмез.*

Къ.-м.: *Чакъырылмагъан жерге барма, чакъырылгъан жерден къалма.*

Тюрк: *Чагъырылан йерен эринме, чагъырылмайдан йере (жерге) гёрюнме.*

Къ.-м.: *Чакъмагъан жандан умут кырумаз.*

Тюрк: *Чыкмадык жанда умут вардыр.*

Къ.-м.: *Эшекге минген биринчи айып, андан жыгъылгъан экинчи айып.*

Тюрк: *Эшеге бинмек бир айып, дюшмек ики айып.*

Къ.-м.: *Къама жара бителер, аууз жара бителер.*

Тюрк: *Бычак йарасы гечер (ётер, кетер), дил йарасы гечмез.*

Энди эски хазарлылары туудуклары бюгюнню къараймыланы аууларында журюген, китапларында да басмаланган талай ата сёзлерин келтирейик:

Аллахха ийнанган кишини Аллах ондурур ишини.

Аслан бла аслан бол, кыозу бла кыозу бол, эшек бла эшек болма.

Тюзлюкге тюзлюк болса эдим, къара ёгюзю бойнуна бычакъ тиймез эди.

Къатын кылыкылы – эр тынчылыксыз.

Жылынг жетмиш – ишинг битмиш.

Бир ата он баланы асырар, он бала бир атаны асырамаз.

Он уланым болгъандан бир осуракъ эрим болсун.

Эски эшекке жангы кыулакъ.

Тюркде, Кония шахарда жашагъан Шербетланы Хасан, бизни нарт сёзлерибиз бла кёп тюрлю тюрк миллетлени ата сёзлерин тенгешдирип, орталары талай мингле бла километр узаклыккъа жашагъанлары да тиллерибиз къалай жууукъ болгъанын кёрюштеди. Нарт сёзледе уа, миллетни халиси сагъышы терен кёрюнеди. Энди алагъа да бир кырайыкъ.

Къарачай: *Атынг аманнга чыкыгъандан эсе, жанынг тамагынгдан чыкысын.*

Тюрк: *Адамын ады чыкад-жалайны жаны чыкысын.*

Азербайджан: *Йаман ад-дан ёлмю йахшыдыр.*

Кырым: *Ады чыкыды токъузгъа, тюшмез эндиги севкизе.*

Ыракъ: *Адамын ады хараба чыкыаджагъына, жаны чыкысын.*

Кыбырыс: *Бирини ады чыкаджагъына, жаны чыкысын.*

Косово: *Инсанын даха йи жаны исе, ады чыкысын.*

Къарачай: *Тауукъ тюшю – тары бюртюк.*

Тюрк: *Ач тавук дюшонде дары гёрер.*

Азербайджан: *Ач тойуг йухусунда дары гёрер.*

Ногай: *Тауыкнын тюшине тары энер.*

Кырым: *Ач тауукъ тюшонде тары кёрер.*

Узбек: *Ач итнини чюшиге сёньек кирер.*

Тюркмен: *Ач тавук дюшонде дары гёрер.*

Косово: *Ач тилки рюйасында (тюшонде) тоукъ гюрюк.*

Къарачай: *Жыламагъан жашха эмчек салынамаз.*

Тюрк: *Агъламайан чоджуга меме вермезлер.*

Къазан татар: *Йыламагъан балагъа эмчек бирмийлер.*

Кырым: *Жыламагъан балагъа эмчек берилмез.*

Кыргыз: *Йылабагъан балагъа эмчек жокъ.*

Тюркмен: *Эмгенмедик он-глана эмчек жокъ.*

Ыракъ: *Ушагъыйгъамааса агъзына эмчек кыймазлар.*

Косово: *Чоджук агъламадан ана эле алмас.*

Къашхар шахар бюгюнлюкде Кытайны ичиндеди. Минг жыл алайда жашагъан орта-тюрк классик Махмуд Къашхарлыны «Диван люшъат-ит тюрк» атлы китабы 1074-чо жыл чыкыгъанды. Андагы ата сёзле бюгюн бизни тили-

бизге къалай келишгенлери-не бир кырайыкъ.

Хан иши болса, къатун иши къальер.

Къош кылыч къынга чыгъмаз.

Ковы эр къудхукъа кирсе йел алыр. (Жарлы кыуогъа кирсе да жел алыр.)

Кёзден йыраса кёньюлден йеме йыра. (Кёзден кетген кёлден кетер.)

Къурукъ къашукъ агъзыкъа йарамас къурукъ сёз къулакъгъа йакышмас. (Къуру къашыкъ ауузгъа жарамас, къуру сёз къулакъгъа жарамас.)

Къут белгеси билиг. (Насыпны белгиси (ачхычы) билимди.)

Ач не йемес токъ не темес? (Ач адам нени ашамас, токъ адам неле сёлешмез?)

Агъыз иесе кёз уйдажур. (Аууз ашаса кёз уялыр. Намысны кимден чыкыгъаны бла эскилиги кёрюнмеймиди?)

Алымчы арслан беримчи сыйкъан. (Борчну иеси арслан кибик, берлик адам чычхан кибик.)

Къарачай-малкър тилибизни билгенни тышында да, къарындаш халкъланы тиллеринде нарт сёзлени (ата сёзлени) къалай айтылгъанларын, магъаналарын не къадар кёп билсек, ол къадар ангылауубуз, сёлешген тилибиз бай болур деп ышанама.

ХАЛКЁЧЛАНЫ Хасан.
«Къарачай» газет.
31.01.2019 ж.

Кёрмюч

Бу кюнледе Нальчикде суратлау искусстволаны А. Л. Ткаченко атлы музейинде Малкъар халкыны кыраллыгы кайтарылган кюнне аталган «Тау музыка» атлы кёрмюч ачылганды. Анда живопись, графика, скульптура жанрада ишленген жангы, кыраучула алгадан таныган чыгармала да кёргозюлгендиле. Аланы саны жюзден атайды.

Экспозиция музейни юч залын да толтурганды. Анда Занкишиланы Ибрагимни, Баккуланы Владимирни, Акъкъызланы Якубну бла Сираны, Залимхан Индрисовну, Курданланы Валерийни, Михаил Ваннахны, Ахматланы Леуаны эм башхаланы ишлерин кёрюрге боллукъду.

СУРАТЛАДА - ЖАШАУУБУЗНУ

МУДАХ ЭМДА ЖАРЫКЪ СЫФАТЛАРЫ

Кёрмючню ачылуунда селеше, Россейни сыйлы артисткасы **Марьяна Даова**: «Быллай сыйлы иш этер онглары кеплени жокъду. Бизни кибик, ала бла ёхтемленирча, Къулийланы Къайсынча, Къязимча, кырал эм жамауат къуллукъчу Зумакулланы Борисча эм кеп башха белгили инсанлары болган халкъла азыдыла.

Л. Нурмагомедова «Малкъар макхам».

Ма былайда Акъкъызланы Якубну «Жаралы терек бахча» деген сураты тагъылып турады. Анда чакъган бутакъланы араларында кыйгы айланады. Ол жюрекни эритмей кырык туюлду. Алай аны бла бирге таукеллик да барды мында. Кёрмюч келлик кюнубюзге ийнану туудурады. Малкъар халкъ сынаган кыйынлыкны энди дуня башында бир жан да кёрмесин», – дегенди.

«**Къайсыннга** жюз атлам» фондну председатели **Тетулан Хадис**, миллет адамыча, бу проектни этгенлеге ыразылыгын айтханды. «Жыл сайын Малкъар халкыны кыраллыгы кайтарылган кюнне атап республиканы министерствосу быллай кёрмючле кырауаганы жюрекелеге бек хычуунду, – дегенди ол. – Бу чыгармала бизни ата журтха кайтханыбызны, айныганыбызны да белгисидиле».

Назмучу **Мусукаланы Сакинат** ишлени авторлары-художникле, тюрлю тюрлю миллетлени адамлары болуп турганлай, малкъар халкыны кыйынлыкын быллай анылаганыларына, сезгенлерине ыспас этгенди. «Муха-жирликни ачысын сынаган бир энчи адамны кыдарын алсанг, арабызда аны ачыууна бушуу этмезлик жокъду. Алай эсе уа, биз барыбыз да бир бири аныларык адамлабыз. Бу проект жарсыу бла бирге ийнанылулукъ да

туудурады», – дегенди ол. Музейни кёрмюч-экспозиция бёлюмюно таматасы **Нина Леонтьева**, бу ишле хар бир кырауаганы да жорегинде кыарындашлык, бир бири анылау сезимле туудурганларына кыуанганын белгиле: «Муратыбыз алай эди да, толганды», – деп, бери келгенлеге ыразылыгын билдиргенди. Къабарты-Малкъар Миллет музейни таматасы **Феликс Накоев**: «Бююн мында, суратлагъа кырай, кесин таулагъа тышгенча, анда тау хауа тата турганча боласа», – деп чертгенди.

Бизни белгили усталарыбызны суратлары, керти да, тауланы сюйгенлени кыуандыргандыла. Муаед Аксировну «Тау жайлыкъда», Тёппеланы Хызырны «Бети Шималгъа бурулган кавказ табиыгъат», Баккуланы Владимирни «Малкъар таулада», Асланбий Жерештиевни «Бахсан сууну туугъаны», Михаил Ваннахны «Огъары Малкъар», Николай Трындыкны «Байдалары» деген эм башха ишлери малкъар халкыны ата журтун суратлайдыла.

Былайда художниклени усталык амаллары, кез кыарамлары да бир бир-

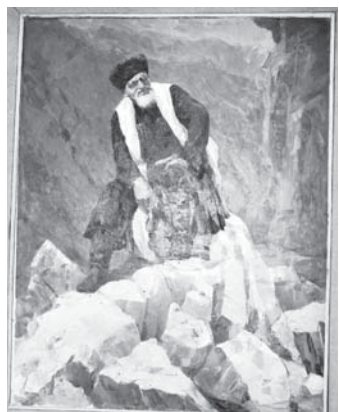
Н. Третьяков «Къош».

ни кыайтармагъанлары кыуандырады. Муаед Аксировну сураты, сёз ючюн, болжаллы къош сатырны тегерегинде берекетни – мал байлыкны кёргозтеди. Николай Третьяковну «Къош» деген чыгармасы да алай. Николай Гусаченкону, Залимхан Индрисовну суратларында Бызынгы тауланы кересе, алай аланы хар бири да энчидиле – художниклени къол ызыларындан сора да, ары салган жюрек жылыулары бирледе жарыкдыла, бирледе уа – туманлы, тасхалы, мудах.

Кёрмючню кырауагана, бизни кыуандырабыз деп, малкъар халкыны белгили адамларыны суратларын да такъгандыла. Анда, Игорь Наседкин ишлеп, Кърымшамхалланы Хамзатны, Николай Гусаченко этип, Къязимни кёрюрге боллукъду, Николай Трындык – Танзиляны, Василий Плотников а Бабаланы Ибрахимни портретлерин аламан жазгандыла.

Лариса Нурмагомедованы «Малкъар

жырында» жыл санлары келген тёрт таулуну кересе. Экиси, эртеги малкъарлылача, бичакъларыны кынарларындан

Н. Трындык «Залиханланы Чокка».

тутуп, ючюнчюсю сырына согъа, тёртюнчюсю уа – кыл къобуз.

Аланы артларында уа – жалан бутаклы терекле. Ол къартланы бетлеринден рухий жарык урады. Аны маганасы уа, баям, таукеллик дуняда нени да хорларык кючю дегенликди. Аллах берген нюрно жарыгын ёчюлтюр онг жокъду дейди сурат. Аны кыатында бир кесек сюеллигинг, ономларыгын келгени да анданды – бу иш, ариудан сора да, кюч бергенча сезесе.

Акъкъызланы Якубну чыгарма кыуауунда, керти да, алда сагъынылганыча, «Жаралы терек бахча» деген суратха эс бурмай озалмайса. Ол кеси да сюргонню кыркжыллыгына жазылганды. Анда ал жанында юч къарт сюеледиле. Бетлери кыйгылыды. Бийикде, кёкде, тиширу, баям, мёлек учуп барады, арлакъда уа элия бутаклы жанады. Чагъа турган терек бутакыла кыйгылыдыла, кыуандырмайды аланы акъгылы...

Суратла тарых жолубузну бир бети болганлары баямды. Алада сакланган аз заманчык да кеси кезиунде болган бир ышан сакълайды. Биз, алагъа кырап, ол замандан хапар алабыз. Бу «Тау музыка» атлы кёрмючдеги чыгармала ата журтубузну, жерлешлерибизни юслеринден хапар айтадыла, табиыгъатыбызны ариулугун кёргозтедиле. Биз жери да, дини да, тини да бар халкъ болганыбызны жарык да, мудах да шагъатларынлай кырайдыла кыбыргадан малкъар, орус, къабартлы, украин, кыумукълу художниклени суратлары.

КЕРТИЛАНЫ Сакинат.

СУРАТДА: (башында солдан онгнга) Нина Леонтьева, Тетулан Хадис эм Мусукаланы Сакинат.

Юйретю

Аманны, игини шарт ачыкълый

Тероризмни, дин экстремизмни, ёсюп келген тёлуюн адеп-къылыкъ жаны бла юйретиюну, патриот ниетлени жайыуну, сауулукълу жашауну жорукъларын сингдириуну, культураны сакълауну, мамырлыкны бла тынчлыкны жалчытыуну юслеринден барганды сёз Черек районну Жемтала элини жаш тёлуюн бла тубешиуде. Аны районну администрациясыны, ол санда жууаплы управленияны башчысы Чеченланы Тахирни башламчылыгы бла кыралганды. Анга право низамны сакълаучула Балаланы Алим, Ксаналаны Керим, Батталаны Алим кыатышхандыла.

Жаш адамланы аллында селешгенле терроризмни бла экстремизмни профилактикасыны маганасыны юсонден айтхандыла. Бу кыужур ишлеге уа асламында жаш адамла, окуучула тышгенлерин чертип, аланы сакъ болургъа, аманлыкчылану сёлзлерине ийнанмазгъа чакъыргандыла.

Сёз бирге хурмет этиуну, миллетлени араларында тынчлыкны сакълауну, намысылыкны, адеп-ликини юслеринден да барганды. Жыйылуугъа кыатышхан устала уа аланы окуучулары ариу ниетледе ёсгенлерин, ата-бабаларыбызны адет-тёрелерин сакълаганларын белгилегендиле.

Быллай жыйылуула районну башха элеринде да болгандыла, алагъа тамата тёлуюн келечилери, жамаутда хурметлери жюрюген адамла кыатышхандыла.

БЁЗЮЛАНЫ Залина.

Черек районну администрациясыны пресс-службасы.

Право

Сыйырылгъан аракъы - жалгъанды

Терк районда федерал акциз маркасыз сатылган ичги затла бла тютюн ачыкълангандыла. Битеу да бирге законууз сатыу-алуудан спирт болган 5,8 минг литр ичги бла 12 мингден аслам тютюн пачка сыйырылгандыла.

РФ-ни МВД-сыны Терк районда бёлюмоню экономика кыоркыуузлукъ эм коррупциягъа кыажуу кыуаууну келечилери бла полицияны участка уполномоченныйлери районда УФСБ-ны къуллукчулары бла бирге Терек шахарда оператив тинтиулени кезиюнде тюкенледен биринде шешала аракъы, башха ичги затла тютюн тапхандыла. Аланы энчи федерал маркалары жокъ эди. Аны бла бирге уа тюкенни ичгини сатаргъа лицензиясы болмагъаны да тохташдырылганды. Экспертизадан ачыкъланганыча, спирт болган ичги заводда кыюлган продукцияны излеилерине келишмейди.

Бир ненча кюнден а тинтиулени кезиюнде оперативникле биягы ол тюкенде 8,1 минг пачка тютюн бла ичгиси бла 132 шеша тапхандыла. Бу жол да тютюнню маркасы болмаган эсе, аракъыгъа уа ала жабышдырылып эдиле.

Право низамны сакълаучула тюкенни месине РФ-ни Уголовный кодексини 171-чи статьясыны 2-чи кесегини «б» пунктуна (прим.3) кёре материалла жарашдыргандыла. Ол законлагъа бузукълукъла этип, этил спиртни, ичгини, спирти болган суусун затланы чыгарганы эм сатханы ючюн терселенеди. Быллай аманлык этгенни уа эркинлиги беш жылгъа дери сыйырылыргъа боллукъду.

ТИКАЛАНЫ Фатима хазырлаганды.

СОМЧУКЪ БЛА ХЫЧИНЛЕ

ЧАМ ХАПАР

Сомчукну баш иеси ёлгенли, арадан бир байрм ингири иймей, ийис чыгартып, хычинлерин саулай төгерекке чаады. Хар ыйык сайын ол күн жетгенлей, «Ююнге хычинле жасунла» дегенлей этеди. Ол жашаган тийреде ушхуурдан эсе сёз этерге сюйючю тиширула орта кюнню ашыгып саклайдыла. Сомчукну жауда бишген кызылжаяк, берекетли хычинлери кимни да тойдурадыла.

Кеси да хар юйге ненча баш бар эсе, анча хычин иеди. Сёз ючюн, Захидатлагъа сегизи барады. «Ийисинден тоярсыз депми иерикме аслам ауузга бир хычинни?! Ичи – бир жуммак, тышы – бир жуммак!» – дейди Сомчук.

«Мен Хуштудан аяган жугум жокъду, жаннетде жатарык. Анга неми да берликме!» – дегенди да, кьоншу-тире, жуукъ-тенг да болушуп, бар берекетин юй-юйге чаадыла. Ол дуняны сатып алган адет бар эсе, Хушту ары жетер-жетмез хар неге ме болганды. Сомчук Сомчук болмаз эди ишин кьолуну сырты бла этсе.

Хуштуну ёмюрюнде бир адамны уруб, башын тешгени, тартып, жагасын жыртыканы болган болмаз. Къайдан, эр кишича, алып, мал котюп, ат, ёгюз жегип, сыртдан-кьолдан аууп... Огъай, огъай. Ма алай, арбазда кютю токълуца, кишиге хатасы жокъ, башын кечиндире айлана эди. Юй бийчеси не айтса, ол эди айтханы, этгени да заллыны.

Жангыз бир затда сыйынып туралмай эди Сомчукъга – уртларга тюше. Алай этсе да, харип, кьойдан – жуаш, кьояндан – кьоркъакъ. Ашагъаны – чибинча, жашагъаны – ханча, бийча, сагъышсыз, жумушсуз. Гоняхы кьырурукъ, кеси уа бир уста эди жырларга. Былай индийча келтирсе, ол кьыралга тошопмо кьалдым дер эдинг. Орайданы айтып тебиресе, кьарт кьатынла жаш заманларын эсте тюшюре.

Энди уа, кересе! Эркишилени жаназысына сюеди да кетди. Сомчукну да хычин кьазаятка кьойду да! Бюгюн а эки жыйырма бла онекинчи кечеси жетип, жуукъ-тенг, гюнахлы, гюнахсыз да жыйылып, эфендиле келгинчи, аш-

хат этиледи.

Кёгурчюн, Сомчукну кьарындашы Тюменни кьатыны, жатма тюбюнде, ышыкъда, кеси да кьуурула, хычин биширедди. Ол алай бош иш тойюлдо – келин болгъанынга сокьурандырган бир исси жумушду. Къайнай турган жаугъа хар жангы хычин атханы сайын кьызып турган чоюн, тие тюкюргенча, жау чартлата, кьолунгу, билегинги кюйдюредди. Алай этип, Кёгурчюн хычинле бишире турганлай, Сомчукну, кьолунда да чара табагытла, ётюб баргъанын керюп:

– **Къызыкъ**, эшитдингми ол харпарны? – деп сорду.

– Бусагъатда мен хапар къайгылы-мамы! – деп Сомчук бери айланды.

– Тохта, къызыкъ, хычинле тыннгандан сора эшитип, жангыз кьыйналса, манга дау саллыкъса.

– Сен алай кьысарча, не палах болду, айт бери, – дей, Сомчук табагъын жерге салды.

– Ёлген, Аплах жаннетли этерик... быллай күн жангыз хычин биширгенни кереди, дейдиле, – деп, кьайын кьызына жунчуяракъ кьарады.

– Къалай деддинг? – деп, Сомчукну кьулакълары ёрге турдула.

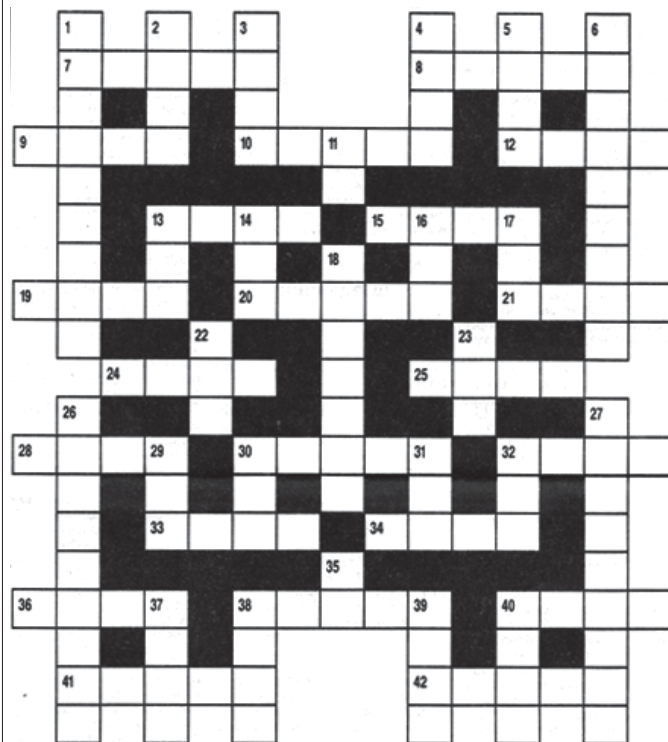
– **Ёлген** аш-суу этгенледен жангыз хычин биширгенни кереди, дейле. Былайда бир кесек сюелсенг дей эдим. Мени керюп турмай, харип, сени да бир керсюн!

– Кертими айтаса?! Да, хау, сени керюп не этерикди? Сюзючюнчо бери бер! Тохта, башымы тюзетейми! Харип, мен кералмай эсем да, ол керсюн, – деп, Сомчук, башха жумушун унутуп, хычин биширирге жарашды.

Сора алайдан жанлап барган Кёгурчюнню ызындан: «Ол кьызга бери чыкъ деп бери айт, маржа, аны да бери керсюн, харип, – деп кьычырды. Келинине айтханы бла кьалмай: – Зубарижат, бала, бери жет, сени да бери керсюн атанг! Кьолунга сюзюгю ала кел, экибизден да тансыгъын бир алсын, жаннетли боллукъ! Ол жаш да къайда кьалды?» – деп, тесукъа этди.

БАЙРАМУКЪЛАНЫ Фатима.

СЁЗБЕР

ЭНИНЕ: 7. Бузуо тапхан ийнекни биринчи сютонден этилген аш. 8. Жылтырауукъ кьумач. 9. Кьуран сура. 10. Биреу ауушхандан сора аны мюлкюне ие болган. 12. Муслиман төречи. 13. Улоу. 15. «Бызынгъ» альпагерде кёп жылланы тамата болуп турган, Улуу Ата журт урушун айтхылыкъ солдаты Рахайланы 19. Тау башында кенг тюз жер. 20. Жауда бишген тылы зат. 21. Эркеленген сабийни жери. 24. Европаны бла Азияны бир бирден айырган суу. 25. Буруу. 28. Биз ол халкъданбыз. 30. Ат. 32. Арба, машина, кеме... 33. Узунлукъну, кенгликни ёлчечи. 34. Киеу кьарындаш. 36. Урушда солдат буюган жер. 38. Кишини ырысхысына кьол жетдиручю. 40. Аш. 41. Археологлары ишлери. 42. Ансыз сютден айран болмайды.

билген. 22. Хорламлы, байрамлы ай. 23. Топуракъны жел сорген баш жаны. 26. Жашауну тутуругу. 27. Къанатлы. 29. Чегем ауузунда эски эл. 30. Кьуран сура. 31. Таулу юйде оноучу. 32. Сансан этилмей кьуурулган кьой эт. 35. Чычхан от. 37. Аскер бёлюм. 38. Адамны тамблагы кюнюне ёлген кюч. 39. Кьолунга сыйынган ёлчмен. 40. Биреуге этилген амаллыкъ.

ГАЗЕТНИ 27-чи НОМЕРИНДЕ БАСМАЛАНГАН СЁЗБЕРНИ ЖУУАПЛАРЫ:

ЁРЭСИНЕ: 1. Намыссызлыкъ. 2. Ол кьыралда этилген телевизорла, радиола бек игиге саналадыла. 3. Ишин иги билген. 4. Юйню берекети. 5. Гитче «чалгы». 6. Ол заманда юйде болсанг игиди дейди нарт айтыу. 11. Алгъа заманлада таулу кишини шуёху. 13. Бузулмазлыкъ сёз. 14. Татлы аш. 16. Лакьырда сёз. 17. Ишинг ючюн төлеу. 18. Кён

Концерт

Тау тойгъа чакъырабыз

Малкъар халкъны кьыраллыгы къайтарылган кюннге аталып **2019 жылда 28 мартда «Тау той»** байрам кьураллыкъды. Концерте КьМР-ни, КьЧР-ни да атлары айтылган артистлери кьатышырыкдыла. Ингири программасында жыр, тепсеу, чам, кюлкю аслам боллукъдула.

Концерт **Музыка театрда** бардырыллыкъды, **18:30 сагъатда** башланьрыкды. Хош келигиз!

Сорлукълары болганла бу телефон номерлеге сёлешсинле: **77-42-08; 8-928 079-95-95.**

Премьера

Ёмюрлюк багъалыкъланы юсюнден оюмла

Къулийланы Къайсын атлы Малкъар къайрат драма театр сахна искусствону сюйгенлени Чингиз Айтматовну «И дольше века длится день» атлы романына кёре салынган **«Ажашанла»** деген спектакльни премьерасына чакъырады. Оюн **2019 жылда 20 мартда Къы-**

рал концерт залда (Шогенцуков атлы орам, 28) кергюзтюллюкдо. **18.00 сагъатда** башланьрыкды.

Соруулары болганла бу телефон номерлеге сёлешсинле: **8(8662) 77-34-85; 8-938 700-09-08.**

Учредитель: Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти бла Правительствосу

Баш редактор
АТТАЛАНЫ Жамал

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

ТЕКУЛАНЫ Хауа (баш редакторну орунбасары),
ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат
(баш редакторну орунбасары),
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь),
МОКЪЛАНЫ Зухура,
МУСУКАЛАНЫ Сакинат,
ТИКАЛАНЫ Фатима,
УЛБАШЛАНЫ Мурат.

ТЕЛЕФОНЛА:

Редакторну приёмный - 42-63-01. Баш редакторну орунбасарлары - 42-38-21, 40-04-82. Жууаплы секретарь - 42-66-85. Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52.

Газет «Тетраграф» ООУ-ну асламлы информацияны эркиниклерин кьоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 2016 жылда 19 декабрьде регистрация этилгенди.
Регистрация номер — ПИ № ТУ07-00118. Индекс - 51532

Газетни басмагъа «КьМР-Медиа» ГКУ-ну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет «Тетраграф» ООУ-ну типографиясында басмаланганды. Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 33

Номерге графикге кёре 19.00 сагъатда кьол салынады. 20.00 сагъатда кьол салынганды.

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРТАЛА:

Улбашланы Мурат - дежурный редактор; Кетенчиланы Зульфия, Кучукъланы Сафийат - жууаплы секретарьны орунбасары; Гезяланы Валентина - (1,2,3,4-чю бетле), Зезаланы Лида - (9,11-чи бетле), Токумаланы Салим - (10, 12-чи бетле), корректорла.

Тиражы 1422 экз. Заказ № 236
Багъасы 15 сомду.

РЕДАКЦИЯНЫ ЭМ ИЗДАТЕЛЬНИ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар,
Ленин атлы проспект, 5
электрон почтасы:
elbor_50@mail.ru